

Türkiye’de Kanatlı Eti ve Ürünleri Sanayi

Poultry Meat and Products Industry in Turkey

ÖZET

Bu çalışma; ülkemizde kanatlı eti ve ürünleri sanayinin kuruluşu, gelişimi, mevcut durum analizi yanında sektör işletmelerinin dağılışı ve dağılışı etkili olan faktörler, yaşanan sorunlar ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır. Ülkemizde kanatlı eti ve ürünleri sanayii kapsamında 1990’lı yıllarda entegre üretim tesislerinin sayısı ve üretim kapasitesi giderek artış göstermiştir. 2000’li yıllarda da üretim teknolojileri ve kapasite yükselmeye devam etmiş ve AB standartları yakalanmıştır. Son yıllarda ihracatın da artmasıyla birlikte ülkemizde gıda sanayinin başat sektörlerinden biri haline gelmiştir. Sektör işletmelerinin büyük bir bölümü entegrasyon modeli ile çalışmakta olup bünyesinde yem fabrikası, damızlık işletmesi ve kuluçkahane, sözleşmeli çiftlikler, kesimhane ve pazarlama ağlarını koordineli bir şekilde çalıştırmaktadır. Üretim kalitesi ve miktarı hızla gelişen, daha da gelişme potansiyeli bulunan kanatlı eti ve ürünleri sektörü, hijyenik ve ucuz ürünler üretme amacı ve çalışması içinde bulunmaktadır. Ülkemiz kanatlı eti sektörü, nüfus artışı ile oluşacak beyaz et talebini rahatlıkla karşılayacak kapasiteye sahiptir. Sektör, aynı zamanda tarım, yem, aşı ve ilaç, lojistik, ambalaj ve pazarlama gibi diğer sektörlerin gelişimine de katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kanatlı Eti ve Ürünleri Sanayii, Entegre İşletmeler, Türkiye

ABSTRACT

This study aims to reveal the establishment, development and current situation analysis of the poultry meat and products industry in our country, as well as the distribution of sector enterprises, the factors affecting the distribution, the problems experienced and the solutions for these problems. Within the scope of our country's poultry meat and products industry, the number and production capacity of integrated production facilities gradually increased in the 1990s. In the 2000s, production technologies and capacity increased, and EU standards were achieved. With the increase in exports in recent years, it has become one of the dominant food industry sectors in our country. Most of the sector's enterprises work with an integration model and operate feed mills, breeding facilities and hatcheries, contract farms, slaughterhouses and marketing networks in a coordinated manner. The poultry meat and products sector, whose production quality and quantity are rapidly developing and have the potential for further development, aims and works to produce hygienic and cheap products. The poultry meat sector in our country has the capacity to meet the demand for white meat that will arise with population growth. The sector also contributes to developing other sectors such as agriculture, feed, vaccine and medicine, logistics, packaging and marketing.

Keywords: Poultry Meat and Products Industry, Integrated Enterprises, Türkiye

GİRİŞ

Kanatlı eti ve ürünleri sanayii; etlik piliç, hindi, kaz ve ördek üretimi ile bu hayvanlar etlerinin tüketime hazır nihai ürün haline getirilmesine yönelik süreçleri içeren sanayine denir (Çınar ve Diğerleri, 2007: 3).

Kanatlı hayvanların kesimi, hazırlanması ve paketlenmesi yoluyla üretilen soğutulmuş, dondurulmuş, parçalara ayrılmış kanatlı hayvan etleri ile bu etlerden çeşitli yöntemlerle yapılan her türlü ürünler (salam, sosis, sucuk, şnitzel vb.), yenen yağların renderingi ve rafinasyonu, kanatlı hayvan et ve sakatat unları ile diğer artık ve kalıntıların elde edilmesini sağlayan süreçleri içeren sektöre “Kanatlı Eti ve Ürünleri Sanayii” denilmektedir (DPT, 1991:2).

İmalat sanayii sınıflaması içinde sektör; tüm ekonomik faaliyetlerin uluslararası standart sanayi sınıflaması ISIC-Rev.2’ye göre; (3111) mezbaha ürünleri sanayii, ISIC-Rev.3’e göre ise (1511) mezbahacılık; etin işlenmesi ve saklanması sanayii kapsamına girmektedir. Avrupa Topluluğu’nda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistik Sınıflaması NACE Rev.1.1’e göre (15) Gıda Ürünleri ve İçecek imalatı alt sektörlerinden biri olarak Kümes Hayvanları Etlerinin İmalatı ve Saklanması (15.12) başlığıyla verilmektedir.

NACE Rev.2’ye göre ise (10) Gıda Ürünleri İmalatı alt sektörlerinden biri olan (10.1) Etin İşlenmesi ve Saklanması ile Et Ürünleri İmalatı adı altında verilmiştir. Bu sektörün alt sektörleri arasında; Kümes Hayvanları Etlerinin

Okan Yaşar¹

How to Cite This Article

Yaşar, O. (2025). “Türkiye’de Kanatlı Eti ve Ürünleri Sanayi” International Social Sciences Studies Journal, (e-ISSN:2587-1587) Vol:11, Issue:3; pp:388-401. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15062647>

Arrival: 04 November 2024
Published: 25 March 2025

Social Sciences Studies Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye. ORCID: 0000-0001-8881-4639

İşlenmesi ve Saklanması (10.12), Et ve Kümes Hayvanları Etlerinden Üretilen Ürünlerin İmalatı (10.13) olarak verilmiştir. Kümes hayvanları yetiştiriciliği (01.47) de hayvansal üretim başlığı (01.4) adı altında verilmektedir.

NACE Rev. 2.1'e göre ise (10) Gıda Ürünleri İmalatı alt sektörlerinden biri olan (10.1) Etin İşlenmesi ve Saklanması ile Et Ürünleri İmalatı adı altında verilmiştir. Bu sektörün alt sektörleri arasında; Kümes Hayvanları Etlerinin İşlenmesi ve Saklanması (10.12), Et ve Kümes Hayvanları Etlerinden Üretilen Ürünlerin İmalatı (10.13) olarak verilmiştir. Hayvansal üretim başlığı (01.4) adı altında da kümes hayvanları yetiştiriciliği (01.47) verilmektedir (URL 1). Araştırmada bu imalat sektörünü; "Kanatlı Eti ve Ürünleri Sanayii" başlığı altında değerlendirmeyi uygun bulmaktayız.

Kanatlı eti, halkımızın sağlıklı beslenmesine olan katkısı, ekonomik bir besin kaynağı olması, gelir seviyesi düşük fertlerin dengeli ve yeterli beslenmesindeki yeri düşünüldüğünde bugün olduğu kadar gelecekte de büyük öneme haiz hayvansal bir gıda olarak görülmektedir. Türkiye, kanatlı eti ve ürünleri sektöründe sahip olduğu potansiyel ile dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmaya aday bir ülkedir. Sektör, dikkate değer bir nüfusa istihdam olanağı sağlamakta ve tarımı destekleyen özellikleriyle ülke ekonomisinde katma değer yaratmaktadır. Kanatlı eti sektöründe hammadde üreticisi çiftçi, sektörle ilgili esnaf, ilaç-aşı, yem, yan sanayii, nakliye, pazarlama alanları dahil olmak üzere 3 milyon civarında kişi sektörden geçimini temin etmektedir. Sektörün yıllık cirosu yaklaşık 5,5 milyar ABD \$'dır. Ülkemizde kişi başı kanatlı eti tüketimi ise 24.1 kg/yıldır (2023). Türkiye kanatlı eti sektörü; kaliteli ve güvenilir ürünlerinin iç ve dış pazarda satışının yaygınlaşması için çalışmalarını her geçen yıl arttırarak sürdürmektedir (URL 2).

Ülkemizde kanatlı eti ve ürünleri sektörünü sanayi coğrafyası prensipleri çerçevesinde ele almadan önce çalışmada adı geçen sektörle ilgili kavramların kısaca tanımlanmasında fayda bulunmaktadır.

Eti için beslenen et tavuğuna broiler (etlik piliç) denir. Mezbaha artıklarından ısı işlemi ile yağın ayrılması ve uygulama sonunda kurutulmuş protein, et unu, kemik unu gibi ürünlerin ortaya çıkarılması işlemine rendering denilmektedir. Yumurta verimini tamamlamış, et için kesilen veya doğrudan tavuk kesimhanesinde "rendering" işlemine tabi tutulan yumurtacı yaşlı tavuğa çıkma tavuk adı verilmektedir (Eşidir ve Pirim, 2012: 3).

Bu sektör ile ilgili alanyazın incelendiğinde uluslararası (Boynec and Ferto, 2014), (Valdes, Hallahan and Harvey, 2015), (USDA, 2022; 2023a; 2023b; 2023c), (OECD/FAO, 2023) ve ulusal (DPT, 1991; 2001; 2007), (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2006), (Çınar, vd. 2007), (Keskin ve Demirbaş, 2012), (BESD-BİR, 2013), (Yıldız, 2016), (TAGEM, 2018), (Gülaç, 2023; 2024), (Ticaret Bakanlığı, 2023), (Sarıca, 2023), (TOBB, 2024) araştırmalarının yapıldığı görülmektedir. Sektör özelinde Sanayi Coğrafyası prensipleri çerçevesinde yapılmış bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmanın sözü edilen bilim dalında literatüre katkı sağlama potansiyeli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada; ülkemizde kanatlı eti ve ürünleri sektörünün kuruluşu, gelişimi ve mevcut durum analizi yanı sıra sektör işletmelerinin dağılışı, dağılıştaki etkili faktörlerle birlikte sektörde yaşanan sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin çözüm önerilerinin getirilmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde kanatlı eti ve ürünleri sektörü Sanayi Coğrafyası prensipleri çerçevesinde incelenerek literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir. Araştırmada, kanatlı eti ve ürünleri sanayinin mevcut durumu, ülke ekonomisine katkısı, işletmelerin coğrafi dağılışı ve nedenleri ile sektör sorunlarının tespiti ve bu sorunların çözümünün ortaya konulması istenmesi araştırmanın problem cümlesini teşkil etmektedir.

Çalışmada aşağıda sıralanan araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Türkiye'de kanatlı eti ve ürünleri sanayinin kuruluşunu hazırlayan faktörler nelerdir?
2. Sektörde hammadde temini ve üretim durumu ne düzeydedir?
3. Sektör işletmelerinin coğrafi dağılışında hangi etmenler etkilidir?
4. Sektörün iç ve dış ticaret hacmi ile ihracat ve ithalat yapılan ülkeler hangileridir?
5. Kanatlı eti ve ürünleri sektörünün çeşitli göstergeleri bakımından dünya ölçeğindeki yeri nedir?
6. Sektörde yaşanan sorunlar ile bu sorunların çözümüne ilişkin getirilen öneriler nelerdir?

YÖNTEM

Veri ve Metot

Bu araştırmada; ülkemizde kanatlı eti ve ürünleri sanayinin mevcut durum analizi yapıldıktan sonra sektörde yaşanan sorunlar ve alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur. Araştırma için gerekli istatistiksel veriler;

Türkiye Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği (BESD-BİR) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'dan sağlanmıştır. Makalede nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır.

BULGULAR

Kanatlı Eti ve Ürünleri Sanayinin Kuruluşu ve Gelişimi

Türkiye'de tavukçuluğun geliştirilmesi için ilk çalışma 1930 yılında Ankara'da Merkez Tavukçuluk Araştırma Enstitüsünün kurulması ile başlamıştır. 1953 yılında tavukçuluk üretim faaliyetlerini organize edebilmek amacıyla "Ulusal Tavukçuluk Komitesi" kurularak, Tarım Bakanlığına bağlı kuruluşlardan ithal edilen saf ırklardan yetiştirilen damızlık civcivler bu Ulusal Tavukçuluk Komitesince çiftçilere planlı bir şekilde dağıtılmıştır. Bu çalışmalar hemen hemen 1969 yılına kadar sürdürülmüştür. 1968 yılında Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü merkez olmak üzere yedi bölgede ilk Türk tipi hibrit anaç materyalinin elde edilmesine yönelik çalışmalar başlatılmış ve bu süreç devam ettirilmiştir (DPT, 1991:1).

1955-56 yıllarında ilk tavuk kesimhanesi Et ve Balık Kurumu tarafından, ilk yem fabrikası da Yem Sanayi T.A.Ş. tarafından kurularak tavukçuluğun gelişimine zemin oluşturulmuştur. Bu tarihleri izleyen yıllarda Türkiye'nin çeşitli yörelerinde pazarlamanın en önemli unsurlarından biri olan ve büyük çoğunluğu özel sektöre ait kesim, işleme ve soğuk muhafaza tesisleri ile yem fabrikaları açılarak bu alana bağlı alt sektörlerin gelişmesi temin edilmiştir.

1970'li yıllardan itibaren ülkemiz hayvancılık sektörü dahilinde istikrarlı bir büyüme gösteren tavukçuluk sektörü ülkenin hayvansal protein ihtiyacının dikkate değer bir kısmını karşılayabilen bir sektör haline gelmiştir. 1970'lerde üretim daha ziyade küçük aile işletmelerince yapılırken, 1980'lerde sektör ölçek büyütürken entegre işletmeler haline dönüşmeye başlamış ve bu işletmeler sözleşmeli üretime yönelmiştir.

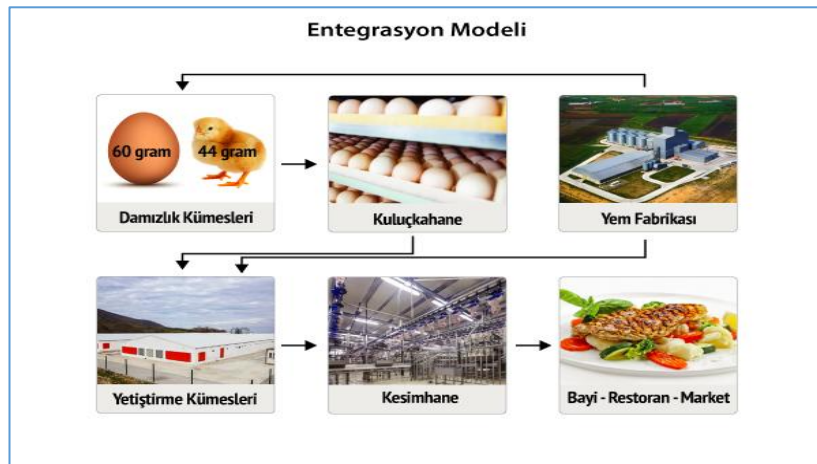
1985 yılında devreye alınan Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu (KKDF)'nin teşvik ve desteği sayesinde tavuk eti üretimine yönelik modern tesislerin kurulması imkânı sağlanmıştır. Yanı sıra sayısı giderek artan modern kesimhaneler sağlıklı bir tavuk eti pazarlama imkânı sağlamış ve tüketiciler de hijyen ürün tüketme fırsatı yakalamıştır (DPT, 2001: 7).

1990'lı yıllarda sektörde entegre üretim tesislerinin sayısı ve üretim kapasitesi giderek artış göstermiş ve üretim kalitesi hızla yaygınlaşmıştır. 1990-2000 döneminde sözü edilen gelişmeler çerçevesinde sektör üretiminde büyük artışlar sağlanmıştır. Ülkemizde 2000'li yıllarda da kanatlı eti ve ürünleri üretiminde teknolojik seviye ve kapasite yükselmeye devam etmiş ve AB standartları yakalanmıştır. Sektörün bugün sahip olduğu güçlü alt yapı, üretimde gösterdiği yüksek standartlar dikkate alındığında ülkemiz üretim miktarı bakımından bulunduğu coğrafyada Rusya Federasyonu'ndan sonra ikinci sıraya yükselmiştir.

Sektörün Başlıca Özellikleri

İşletme Sayısı

Türkiye'deki kümes hayvanları işletmelerinde iyi bir organizasyon yapısı ile entegre üretim yapılmaktadır. Entegrasyon modeli genellikle damızlık sürülerini, kuluçkahaneleri, broiler sürülerini, yem silolarını, kesimhaneleri, işleme ile temizleme sistemlerini ve pazarlamayı kapsamaktadır (Gülaç, 2023: 11).

Şekil 1: Entegrasyon Modeli

Kaynak: URL 2

Ülkemizde 2006 yılında 82 kuluçkahane, 238 işletmeye ait 1.445 adet damızlık kümesi ve 8.809 işletmeye ait 11.020 etlik tavuk kümesi faaliyet göstermekteydi. 2022 yılı itibarıyla 73 kuluçkahane, 405 işletmeye ait 2.578 adet damızlık kümesi ve 7.683 işletmeye ait 12.777 etlik tavuk kümesi faaliyet göstermiştir (Tablo 1 ve 2).

Ülkemizde 2022 yılı itibarıyla kanatlı eti sektöründe 55 kombina ve kesimhane faaliyet gösterdiği dikkate alındığında toplam 8.216 (yumurtacı olanlar hariç tutuldu) işletme (kuluçkahane, kombina/kesimhane, damızlık ve etlik tavuk kümesi) bu sektörde faaliyet göstermiştir.

Tablo 1: Türkiye’de Kanatlı Sektörü İşletme Sayıları

Yıl	Kuluçkahane (Adet)	Kombina ve Kesimhane	Damızlık (Adet)	Ticari Etlik (Adet)	Ticari Yumurtacı (Adet)	Toplam (Adet)
2006	82		238	8.899	1.304	10.523
2010	79		277	8.908	1.072	10.410
2015	75		354	9.676	1.113	11.296
2016	62		357	7.834	1.698	10.017
2017	72	65	374	7.717	2.053	10.280
2018	75	63	367	7.655	2.715	10.879
2019	74	63	338	7.807	2.837	10.992
2020	71	63	375	7.905	2.752	11.167
2021	76	68	384	7.834	2.408	10.702
2022	73	55	405	7.683	2.074	10.290

Kaynak: URL 3

Sektör mülkiyet yapısında özel kesim hakimiyeti göze çarpmaktadır. Ancak 06.11.2016 tarihinde işletmeye açılan bir kamu işletmesi olarak Et ve Süt Kurumu Erzincan Tavuk Kombinasyonu; Erzincan ve çevre illerde 44 büyük yetiştirici çiftlik ve toplam 1.000.000 kümes kapasitesi bulunan hinterlandıyla faaliyetlerine devam etmektedir.

Kanatlı eti sektöründe 2006 yılından 2022 yılına kadar geçen 16 yılda işletme sayısında bir miktar gerileme görülürken, bu işletmeleri besleyen damızlık ve etlik kümes sayılarında artış yaşanmıştır. 2006 yılına nazaran 2022 yılında ticari etlik işletme sayısı azalırken bu işletmeleri destekleyen kümes sayısında artış yaşanmıştır. Bu durum, mevcut işletme ve kümes sayısının iç talebi fazlasıyla karşıladığını ve ihracat imkânları arttığında sektörün bunu karşılayacak alt yapı ve kapasiteyi harekete geçirebileceğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Türkiye’de Seçilen Yıllarda Kanatlı Kümes Sayıları

Yıl	Damızlık (Adet)	Ticari Etlik (Adet)	Ticari Yumurtacı (Adet)	Toplam (Adet)
2006	1.445	11.020	3.284	15.749
2010	1.657	11.623	3.162	16.442
2015	2.390	14.415	3.229	20.034
2016	2.351	12.534	3.616	18.501
2017	2.304	12.490	4.025	18.819
2018	2.388	12.542	5.066	19.996
2019	2.439	12.725	5.058	20.222
2020	2.403	13.018	4.975	20.396
2021	2.456	12.974	4.468	20.117
2022	2.578	12.777	4.344	19.699

Kaynak: URL 3

Türkiye’de 1990’lı yıllardan itibaren sektöre yapılan büyük yatırımlarla modern üretim tesislerinin sayısı ve üretim kapasitesi hızla artmıştır. İşletme sayıları azalırken, işletme kapasiteleri büyümüş, gelişen otomasyon ve modern tekniklerin kullanılmasıyla verim artmış ve işgücüne duyulan ihtiyaç azalmıştır. Ülkemizdeki üretim tesislerinde en modern otomasyon sistemleri kullanılmakta ve yetiştirme süreci 24 saat biyogüvenlik, havalandırma, ısı-nem ve sağlık yönlü etkin yönetim ve iç denetimlerle sağlanmaktadır (TAGEM, 2018: 42).

Türkiye’de kanatlı eti üretiminin tamamına yakını (%95) entegre üretim tesislerine sahip, finansal ve teknoloji bakımından güçlü firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. İşletmeler; üretim, yetiştirme koşulları, kesimhane, kesim vb. kriterlerde AB standartlarını taşımaktadır. Tavuk etinin yaklaşık %85’lik bölümü modern teknolojiye sahip kanatlı kesimhanelerinde üretilmektedir. Bu kapsamda belirtilen işletmelerin aynı zamanda ihracat potansiyeli yüksektir. Geri kalan üretimin %10’luk bölümü nispeten eski teknoloji ile iç pazara dönük üretim yapan işletmelerce yapılmaktadır. %5’lik bölüm ise basit donanımlı kesimhaneler olup kalite açısından yetersiz bir üretim yapmaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2016: 1-11).

Türkiye’de üretilen beyaz etin yaklaşık %85’i modern tesislerde gerçekleştirilmekte olup, tesislerin büyük bir bölümü gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden 20 yıl daha gençtir. Sektör dünyadaki son gelişmeleri yakından takip etmekte ve bunun üretim bantlarına yansımaları çok hızlı olmaktadır. Kanatlı et sektöründe faaliyet gösteren entegre işletmelerin büyük bir bölümü yerli firmalar olup sektörde son yıllarda damızlık temininde ve üretim alanında yabancı sermayeyle ortaklıklar da kurulmaktadır (TAGEM, 2018: 32).

Son yıllarda kanatlı et üretim sanayiinde, civcivden başlayıp tüm girdileri içeren ve sonuçta kesimhanede et olarak elde edilip pazarlanmasına kadar geçen her aşamada entegre çalışma sistemi geliştirilerek, oldukça başarılı sonuçlara ulaşılmış ve büyük üretim artışları sağlanmıştır. Bu entegrasyon modeli sayesinde piliç eti üretiminde hızlı bir gelişme gösteren ülkemiz, dünya ülkeleri sıralamasında önemli seviyelere yükselmiştir (DPT, 2001: 2).

Sektörde faaliyet gösteren entegre firmalar güçlü bir yapıya sahiptir. Dünyadaki teknolojik gelişmeleri çok yakından takip etmekte ve hızla kendi işletmelerinde uygulamaya koyabilmektedirler. Buna bağlı olarak; Türkiye’deki kanatlı eti üretimi, yetiştirme koşulları, kesimhane, kesim, hijyen vb. kriterler açısından Avrupa standartları ve hatta üzerine çıkmış durumdadır.

Hammede Temini

Ülkemizde 2000 yılında kanatlı hayvan sayısı 264.4 milyon adet iken bu rakam 2024 yılında 384.1 milyon adet düzeyine ulaşmıştır. 2024 yılı kümes hayvanlarının %70.5’i et tavuğu, %28.4’ü yumurta tavuğu, %0.7’si hindi, %0.3’ü kaz ve %0.1’i ördektir (Tablo 3).

Tablo 3: Türkiye’de Seçilen Yıllarda Kümes Hayvanı Sayıları (Bin adet)

Yıl	Tavuk		Hindi	Ördek	Kaz
	Et tavuğu	Yumurta tavuğu			
2000	193.459	64.709	3.682	1.104	1.497
2005	257.221	60.276	3.697	656	1.067
2010	163.985	70.934	2.942	397	716
2015	213.658	98.597	2.828	398	851
2016	220.322	108.689	3.183	414	933
2020	258.046	121.303	4.798	560	1.374
2021	270.393	121.001	4.704	540	1.478
2022	251.290	109.805	3.670	432	1.386
2023	254.148	114.477	3.379	421	1.328
2024	270.526	109.100	2.826	389	1.303

Kaynak: Hayvancılık İstatistikleri, 2025; URL 4

Tablo 4’te ülkemizde kesilen kümes hayvanları sayısı ile üretilen et miktarı görülmektedir. 2012 yılından itibaren hem kesilen kümes hayvanı sayısı hem de elde edilen et miktarında dikkat çeken bir artış göze çarpmaktadır. 2001 yılında 629.870 ton kümes hayvanı eti elde edilmişken, 2024 yılında 2.564.486 ton et elde edilmiştir. 2024 yılında elde edilen kümes hayvanı etlerinin %98’i tavuk eti, %2’si de başta hindi eti olmak üzere kaz, ördek, bildircin, devekuşu ve sülün vb. kanatlılar etidir.

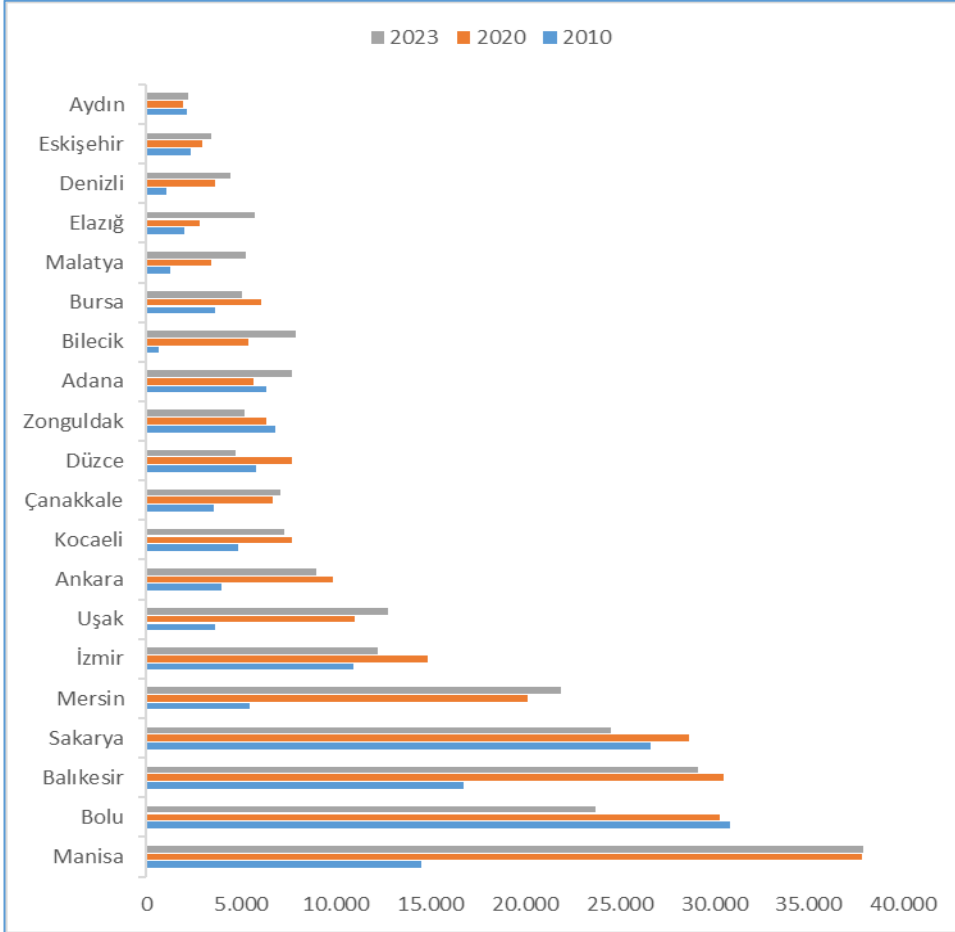
Tablo 4: Kesilen Kümes Hayvanları Sayısı ve Üretilen Et Miktarı

Yıl	Kesilen Tavuk Sayısı (Adet)	Elde Edilen Et Miktarı (Ton)	Kesilen Hindi Sayısı (Adet)	Elde Edilen Et Miktarı (Ton)
2001	370.909.696	614.745	1.707.401	15.125
2005	538.900.235	936.697	4.417.319	42.709
2006	495.566.353	917.659	1.746.569	17.062
2007	604.835.659	1.068.454	3.620.313	31.467
2008	617.985.611	1.087.682	3.453.789	35.451
2009	717.401.256	1.293.315	2.981.847	30.242
2010	843.897.793	1.444.059	3.656.578	31.965
2011	963.245.455	1.613.309	4.043.525	36.331
2012	1.047.782.683	1.723.919	4.764.322	41.931
2013	1.060.673.395	1.758.363	4.574.443	39.627
2014	1.109.742.317	1.894.669	5.174.055	48.662
2015	1.118.719.413	1.909.276	5.359.763	52.722
2016	1.101.571.912	1.879.018	4.663.446	46.501
2017	1.228.444.095	2.136.734	5.218.613	52.363
2018	1.228.533.262	2.156.671	6.778.909	69.536
2019	1.207.088.021	2.138.451	6.188.060	59.640
2020	1.200.706.595	2.136.263	6.063.967	58.212
2021	1.243.408.593	2.245.770	5.170.017	51.301

2022	1.347.726.670	2.417.995	5.593.282	53.646
2023	1.270.251.204	2.328.791	4.680.249	47.575
2024	1.367.772.395	2.512.131	4.690.618	52.355

Kaynak: Hayvancılık İstatistikleri, 2025; URL 4

Tablo 4'e dikkat edilirse 2006 ve 2016 yıllarında kesilen tavuk ve hindi sayısı ile elde edilen et miktarında bir önceki yıla göre bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu durum üzerinde ülkemizde sözü edilen yıllarda kuş gribi vakalarının görülmesi etkilidir. 2015 yılında başlayan ve 2016 yılında kendini iyice hissettiren kuş gribi vakaları başta Irak olmak üzere dış pazarlarda ithalatı kısıtlamış ve bu da ihracatta daralmaya yol açmıştır. Ülkemizde 2017-2020 döneminde tavuk eti üretimi 2.1 milyon ton bandında seyretmiştir. 2021 yılından itibaren nispeten artan üretim 2024 yılında 2. milyon tona ulaşmıştır. 2023 yılında hem tavuk hem de hindi eti üretimi bir önceki yıla göre bir miktar gerileme göstermiştir (Tablo 4).

Şekil 2: Et Tavuğu Yetiştiriciliğinde Öne Çıkan İller (Bin adet)

Kanatlı eti ve ürünleri sanayiye hammadde sağlayan kümeslerde en fazla et tavuğu yetiştiren iller Şekil 2'de verilmektedir. 2023 yılında yetiştirdiği et tavuğu sayısı itibarıyla önde gelene iller sırasıyla Manisa, Balıkesir, Sakarya, Bolu, Mersin, Uşak, İzmir, Ankara, Bilecik, Adana, Kocaeli, Çanakkale ve Elazığ'dır. Bu iller sektörün gelişme gösterdiği ve entegre modeli içinde etlik kümeslerin de yer aldığı iller konumundadır.

İşgücü

Ülkemizde 2012 yılında kanatlı eti sektöründe, hammadde üreticisi çiftçi, sektörle ilgili esnaf, yem, ilaç-aşı, yan sanayii, nakliye ve pazarlama dalları dahil olmak üzere yaklaşık 600.000 kişinin istihdam edildiği tahmin edilmektedir (BESD-BİR, 2013: 21).

Ülkemizde 2023 yılında kanatlı eti sektöründe direkt ve endirekt olarak yaklaşık 750 bin kişinin istihdam edildiğinden hareketle 3 milyon kişinin geçimine katkı sağlayan bir sektördür. Yoğun istihdam sağlayan sektör, %40'ı kadın istihdamı ile de ülkemizin güçlü sektörlerinden (TOBB, 2024: 89) biridir.

Üretim

Türkiye'de 2022 yılında yaklaşık 1.4 milyar adet kümes hayvanı kesilmiş ve 2.47 milyon ton kanatlı eti elde edilmiştir. 2023 yılında ise yaklaşık 1.3 milyar adet kümes hayvanı kesilmiş ve 2.38 milyon ton kanatlı eti elde

edilmiştir. 2024 yılında ise yaklaşık 1.4 milyar adet kümes hayvanı kesilmiş ve 2.56 milyon ton kanatlı eti elde edilmiştir. 2012 yılında elde edilen kanatlı eti miktarının yaklaşık 1.8 milyon ton olduğu düşünülürse bu yıldan 2024 yılına kadar 700-750 bin tonluk bir üretim artışı sağlandığı görülmektedir.

Tablo 4 ve 5 karşılaştırmalı olarak incelenirse 2018-2020 döneminde kümes hayvanları eti üretiminde bir durağanlaşma görülmektedir. Bunda etken faktörlere bakıldığında 2018 yılından itibaren döviz kurlarında yaşanan artış yanında yem fiyatlarında meydana gelen yükselme, COVID 19 Pandemisi ve kuraklığın etkili olduğu söylenebilir. Döviz kurundaki artış ithal girdi fiyatlarında yükselmeye yol açarken, yaşanan kuraklık nedeniyle yurtiçinde yem hammaddeleri üretimin de istenilen miktarın altında kalınmıştır.

Tablo 5: Ülkemizde Tavuk Eti Arzı ve Kullanımı (Bin ton)

Yıl	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ARZ							
Üretim	2.137	2.157	2.138	2.136	2.246	2.418	2.329
İthalat	53	51	44	44	41	63	67
Top. Arz	2.190	2.208	2.182	2.181	2.287	2.356	2.250
KULLANIM							
Tüketim	1.742	1.710	1.704	1.662	1.704	1.720	1.800
İhracat	448	498	478	519	583	665	494
Top. Kullanım	2.190	2.208	2.182	2.181	2.287	2.356	2.250

Kaynak: Gülaç, 2023: 15; 2024:15

Ülkemizde kanatlı etine talebinin artmasında; sağlıklı beslenme eğilimleri yanı sıra ülkemizde sürekli yükselen kırmızı et fiyatlarının da etkili olduğu görülmektedir. Tablo 5 incelenirse ülkemizde yıllık tüketilen kanatlı eti miktarı 1.7- 1.8 milyon ton arasında değişim göstermektedir. Tüketimde son yıllarda hızlı bir artış görülmesine rağmen, halen kişi başı kanatlı eti tüketiminin Avrupa Birliği ortalamasına yakın ancak diğer gelişmiş ülkelerin gerisinde kaldığı görülür. Bu tablo, kanatlı eti pazarı büyüme potansiyelinin ilerleyen yıllarda da devam edeceğini ortaya koymaktadır. Bu da arzı tetiklemeye devam edecektir.

Ülkemizde, 2010 yılı ve sonrasında, kırmızı et fiyatlarındaki artışa bağlı olarak ortaya çıkan hayvansal protein açığı kanatlı eti üretimiyle telafi edilmeye çalışılmaktadır. Tavukların büyük çoğunluğu, entegre modern tesislerde ve hijyenik koşullarda kesimleri yapılmakta, böylece sağlıklı beyaz et üretilmektedir. Ülkemizde tavukçuluk sektöründe faaliyet gösteren işletmelere ait tesisler, dünya ile rahat rekabet edebilecek modern ve genç tesislerdir (Yıldız, 2016: 11).

Coğrafi Dağılışı

Ülkemizde kanatlı et sektöründe faaliyet gösteren işletmeler İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük tüketim merkezlerine yakınlık, hammadde temini gibi nedenlerle de Kuzeybatı Anadolu illerinde mekânsal yoğunlaşma göstermektedir (Şekil 3).

Şekil 3: Kümes Hayvanları Etlerinin İşlenmesi ve Saklanması İşletmelerinin İllere Göre Dağılışı

Ülkemizde kanatlı sektörü işletmeleri genelde yetiştirme kümeslerinin yoğun olduğu iller (Şekil 2) ile büyük pazarlara yakın yöreleri kuruluş yeri olarak seçmiştir. Etlik piliç yetiştiriciliğinin entansif olarak yapıldığı başlıca yöreler; Bolu-Sakarya-İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir ve Çukurova yöreleridir.

Nüfus yoğunluğunun fazla ve alım gücünün nispeten yüksek olduğu büyük şehirlerin çevreleri kanatlı hayvan yetiştiriciliği ve kanatlı eti üretimini daha karlı hale getirmektedir. Bu merkezlerde turizmin de gelişmiş olması,

lojistik imkanların iyi olması hem kümeslerin hem de işleme tesislerinin mekânsal yoğunlaşma göstermesinde etkili olmaktadır. Dış pazarlara kolay erişe bilirlilik sağlama adına limanlara yakın olmakta en fazla gözetilen kuruluş yeri faktörleri arasındadır.

Pazar

İç Pazar

Ülkemizde 2000 yılında kanatlı eti üretimi 643 bin ton iken tüketim ise 633 bin tondur. 2010 yılında ise üretim 1.4 milyon ton iken tüketim 1.3 milyon tondur. 2015 yılında ise üretim 1.9 milyon tona ulaşırken iç tüketim yaklaşık 1.6 milyon tonu bulmuştur. Üretim ile tüketim arasındaki fark, başka bir ifadeyle ihracata yönelen miktar 2012 yılında ilk defa 300 bin tonu bulmuştur (TAGEM, 2018: 30). Tablo 5'e dikkat edilirse bu farkın 2017 yılında 400 bin tonu aştığı görülmektedir. Bu yılda üretimin %81,5'i iç pazarda tüketilmiştir. 2020 yılında kanatlı eti üretimi 2.1 milyon tonu aşarken, bu üretimin %77.8'i (1.7 milyon ton) iç pazarda tüketilmiştir. 2021 yılında üretimin %75.9, 2022 yılında %74.4'ü ve 2023 yılında da %80.2'si iç pazarda tüketilmiştir. 2020 ve 2021 yıllarında miktar olarak tüketimin azalmasında Covid 19 Pandemisi kısıtlamalarının iç pazarda daralmaya yol açması etkilidir. 2022 yılından itibaren tedrici bir şekilde tüketimde bir artış görülmeye başlamıştır. Bu tedrici artışta; ihracattaki artış ve kanatlı eti fiyatları etkilidir.

Ülkemizde fert başına kanatlı eti tüketimi 1990 yılında 3,8 kg, 2000 yılında 11.07 kg iken bu rakam 2005 yılında 13.59 kg'a, 2010 yılında 18,45 kg'a, 2015 yılında 20.89 kg'a, 2020 yılında 21.10 kg'a ve 2022 yılında da 22.50 kg'a ulaşmıştır (URL 2). Ülkemizde tavuk etinin kırmızı ete nazaran daha ucuz bir protein kaynağı olması ve çeşitli yemeklerde kullanılabilmesi tüketimini giderek artıran bir etki yaratmıştır.

2023 yılında ülkemizde kişi başına kanatlı eti tüketimi 24.1 kg iken, bu rakam ABD'de 50.9 kg, Kanada'da 36.4 kg, Brezilya'da 40.6 kg, Birleşik Krallık'ta 30.5 kg, Avustralya'da 44.8 kg, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde 34.7 kg, Norveç'te 18.1 kg, Rusya Federasyonu'nda 31.2 kg, Çin'de 18.8 kg, Japonya'da 17.9 kg, Pakistan'da 7.2 kg ve Mısır'da 11.5 kg'dır (Gülaç, 2023: 27). Türkiye'de 24.1 kg olan kişi başı kanatlı eti tüketimi AB (28) ortalamasının bir miktar gerisinde iken dünya ortalamasının üzerindedir (2023).

İhracat ve İthalat

Türkiye kanatlı eti dış ticaretinde net ihracatçı bir ülkedir. Türkiye 2022 yılında yaklaşık 647 bin ton (tavuk ayağı hariç) kanatlı eti ihracatında bulunmuş ve bir önceki yıla göre önemli bir artış sağlamıştır (Tablo 6). 2005 yılında yaklaşık 31 bin ton olan kanatlı eti ihracatı aradan geçen sürede muazzam bir artış sağlayarak 2022 yılında 646.881 tona ulaşmıştır. 2022 yılı ihracatının 545.686 tonu et tavuğu eti iken 91.638 tonu işlenmiş tavuk eti, geri kalanı hindi eti (7.397 ton) ve diğer kanatlı etlerinden (beç tavuğu eti ve ördek eti) oluşmaktadır. 2023 yılında Irak, Gana ve Sierra Leo pazarlarında yaşanan daralma ihracatın azalmasına yol açmıştır. Bu gerileme 2024 yılında da devam etmiştir. Ancak bu yılda işlenmiş tavuk eti ihracatında bir artış göze çarpmaktadır.

Tablo 6: Türkiye Kanatlı Eti İhracatı (Ton)

Yıl	Tavuk	Hindi	Diğer	İşlenmiş	Toplam
2000	1.806	0	0	0	1.806
2005	28.627	1.983	0	0	30.610
2010	104.106	1.036	0	10.870	116.012
2015	294.128	5.522	428	17.411	317.489
2016	268.231	5.522	293	13.382	287.428
2017	348.927	5.535	1.636	30.397	386.495
2018	401.279	9.770	2.900	39.023	452.973
2019	387.246	13.373	4.092	45.123	449.834
2020	421.916	8.696	4.437	49.070	484.120
2021	494.906	7.709	7.032	76.469	586.116
2022	545.686	7.397	2.160	91.638	646.881
2023	395.065	5.368	585	94.350	495.368
2024	280.958	3.637	5.368	118.783	408.746

Kaynak: BESD-BİR; URL 5

Türkiye'nin 2023 yılı ihracatının %59.2'si Irak'a gerçekleşmiştir. Irak'tan sonra en fazla ihracat yapılan ülkeler; İran (23 bin ton), Kongo (22 bin ton), Belarus (15 bin ton), Özbekistan (14 bin ton), Moritanya (12 bin ton), Gürcistan (11 bin ton), Türkmenistan (11 bin ton), Gana (9 bin ton), Vietnam (9 bin ton), Libya (7 bin ton), Suriye (7 bin ton), Angola (6 bin ton), BAE (6 bin ton), Kuveyt (6 bin ton), Kongo Demokratik Cumhuriyeti (6 bin ton) ve

diğer ülkelerdir. Buradan hareketle başta komşu ülkeler olmak üzere Afrika ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri önde gelen pazar ülkeleridir. Türkiye'nin 2023 yılı kanatlı eti ihracatından elde ettiği gelir ise 812 milyon \$'dır.

Türkiye tavuk eti ithalatı yapmamaktadır. İhtiyaç duyulan ticari tavuk eti tamamıyla ülkemizde üretilmektedir. Türkiye, tavuk eti üretimi bakımından kendine yeterli ve *net ihracatçı* bir ülkedir. Ancak damızlık materyal bakımından dışa bağımlı durumdadır. Türkiye, etlik piliç damızlıklarının tamamını ithal etmektedir. Yanı sıra yurtdışından 5 adet etçi saf hat ithal edilerek melezleme çalışmaları başlamış, Anadolu-T adı verilen ilk yerli etçi hat elde edilmiştir (Gülaç, 2023: 14). Türkiye etçi tavuk, damızlık tavuk civciv ve damızlık hindi civcivini çok büyük ölçüde ithal ederek sağlamaktadır.

Tablo 7: Türkiye Kanatlı Eti İthalatı (Ton)

Yıl	Et Tavuğu*	Hindi	Ördek	Beç Tavuğu	Kaz	Toplam
2000		1.446				1.446
2005	143	21				164
2010	446		33			479
2015	11.807	76	90	1	2	12.492
2016	44.428	215	73	1	2	44.997
2017	53.391	214	17			54.239
2018	50.926	66	59	24		51.626
2019	43.953	65	58	49		44.592
2020	44.395	47	12	24		44.742
2021	40.711	2	11	10		40.927
2022	63.190					63.190
2023	67.854	109				67.854

Kaynak: Gülaç, 2023: 45

*Türkiye'nin tavuk eti ithalatı bulunmamakta olup karşı ülke tarafından reddedilen veya ticari anlaşmazlıklar vb. sebeplerle ihracattan geri dönem miktarlar TÜİK verilerinde "ithalat" olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye'nin tavuk eti ithalatı bulunmamaktadır. Ancak ihracat yapılan ülke tarafından reddedilen veya ticari anlaşmazlıklar vb. nedenlerle ihracattan geri dönen miktarlar TÜİK istatistiklerinde "ithalat" olarak verilmektedir.

Dünya Kanatlı Hayvan Eti Üretimi ve Türkiye

Dünya Kümes Hayvancılığı ve Türkiye

Dünya kanatlı hayvan sayısı 2000 yılında 15.3 milyar baş iken bu sayı 2022 yılında 28.3 milyar başa ulaşmıştır. 2022 yılında dünya kanatlı hayvan sayısının %93.8'ini tavuk oluştururken geri kalan % 6.2'sini başta ördek olmak üzere kaz ve beç tavuğu ile hindi oluşturmaktadır (Tablo 8). Dünya kanatlı hayvan sayısında 2019 yılından itibaren tedrici bir artış görülmektedir. 2022 yılı dünya kanatlı hayvan popülasyonunun %1.3'ü ülkemizde yetiştirilen kanatlı hayvanlarından oluşturmaktadır.

Tablo 8: Dünya Kanatlı Hayvan Sayısı (Bin baş)

Yıl	Tavuk	Hindi	Kaz ve Beç Tavuğu	Ördek	Toplam
2000	13.908.104	268.019	249.912	923.459	15.349.494
2005	16.979.385	252.825	327.305	1.070.204	18.629.719
2010	20.108.602	259.784	391.563	1.182.456	21.942.405
2015	28.544.700	446.763	351.413	1.109.014	30.451.890
2016	22.551.852	276.024	351.736	1.113.378	24.292.990
2017	24.632.909	275.570	364.924	1.144.695	26.418.098
2018	25.051.833	265.095	368.360	1.140.059	26.825.347
2019	25.706.343	264.936	366.590	1.133.691	27.471.560
2020	25.844.509	265.236	365.009	1.131.874	27.606.718
2021	25.964.665	260.736	365.837	1.122.700	27.713.938
2022	26.561.634	255.767	366.478	1.126.276	28.310.155

Kaynak: FAOSTAT; URL 6

Tablo 9 dikkatle incelenirse dünya kanatlı eti üretiminde 2000-2022 döneminde sürekli bir artış göze çarpmaktadır. 2020 yılında başlayan Pandemi ve arkasından 2021 yılında patlak veren Kuş Gribi Salgını sözü edilen yıllarda dünya kanatlı eti üretiminin 137 milyon ton civarında durağan seyretmesine yol açmıştır. Ancak 2022 yılından itibaren tekrar bir artış sürecine girilmiştir. Dünya kanatlı eti üretiminin %88.8'ini tavuk eti üretimi oluşturmaktadır

(2022). 2020 ve 2021 yıllarında tavuk eti üretimi de aynı şekilde durağan seyretmiştir. Tavuktan sonra en fazla üretilen kanatlı eti ördek etidir ve toplamda %4.4'lük paya sahiptir. Üçüncü sırayı ise %3.7'lik pay ile hindi eti almaktadır. Geri kalanını da diğer kanatlı etleri üretimi teşkil etmektedir.

Dünya kanatlı eti üretiminde son on yılda görülen artış özellikle Asya ülkelerinde artan tüketimden kaynaklanmaktadır. Bir diğer neden de tüketiciler arasında hayvan refahı, çevre duyarlılığının artması, sağlık kaygıları ve karbon ayak izi gibi konular nedeniyle tercihin sığır ve domuz etinden ziyade kümes hayvanları etine yönelmesi olarak gösterilebilir. Bu durumun devam etmesi ve bu nedenle de kanatlı etine olan talebin büyümesi beklenmektedir (Gülaç, 2023: 1).

Tablo 9: Dünya Kanatlı Eti Üretimi (Bin ton)

Yıl	Tavuk	Hindi	Kaz ve Beç Tavuğu	Ördek	Toplam
2000	58.698	5.141	1.903	2.872	68.614
2005	70.675	5.262	2.084	3.332	81.353
2010	87.270	5.527	2.449	4.046	99.293
2015	104.730	5.698	2.697	4.435	117.560
2016	107.435	6.025	2.783	4.469	120.713
2017	111.583	5.884	2.793	4.426	124.686
2018	114.613	6.037	2.945	4.661	128.256
2019	117.533	6.020	4.156	6.073	133.782
2020	120.461	6.029	4.359	6.160	137.009
2021	121.588	5.792	4.378	6.202	137.960
2022	123.631	5.081	4.419	6.069	139.201

Kaynak: FAOSTAT; URL 6

Dünya tavuk eti üretiminde ilk sırayı yaklaşık 21 milyon ton ile ABD alırken, ikinci sırayı 14.5 milyon ton ile Brezilya almaktadır. 14.3 milyon ton ile Çin, yaklaşık 11 milyon ton ile AB ülkeleri, 4.8 milyon ton ile Rusya Federasyonu, 3.8 milyon ton ile Meksika, 3.3 milyon ton ile Tayland ve 2.4 milyon ton ile Türkiye izlemektedir. İlk sekiz ülkenin dünya tavuk eti üretimindeki payı %73.7'dir (2022). Brezilya ile Çin'in tavuk eti üretimi birbirine yakın düzeydedir. Yıllar itibarıyla 2 ve 3. sıra aralarında yer değiştirmektedir. Türkiye'nin dünya tavuk eti üretimindeki payı ise %2.4'tür. Dünyada 1-2 milyon ton arasında tavuk eti üreten ülkeler ise başta Japonya olmak üzere Güney Afrika Cumhuriyeti, Malezya, Kanada, Avustralya, Ukrayna ve Vietnam'dır.

Dünya çapında son yıllarda yüksek yem fiyatları ve işçilik giderleri et üreticileri için önemli maliyetler oluşturmuştur. Bu maliyetlerden kanatlı eti sektörü de etkilenmiştir. Ancak diğer protein kaynaklarına göre ucuz ve ulaşılabilir olması tercih sebebi olmasını sağlamaktadır (Gülaç, 2023: 1-2).

Dünya Tavuk Eti Tüketimi ve Türkiye

Dünya et tüketiminde kümes hayvanlarının payı giderek artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde kırmızı ete nazaran kümes hayvanları etinin daha düşük fiyatlı olması, gelişmiş ülkelerde ise hazırlanmasının daha kolay ve sağlıklı bir gıda seçeneği olarak görülmesi beyaz ete olan yönelimi artırmaktadır (OECD/FAO, 2023).

Dünya tavuk eti tüketimi 2000 yılında 53.8 milyon ton iken, bu rakam 2010 yılında 77.3 milyon ton, 2015 yılında yaklaşık 90 milyon ton, 2020 yılında 97.3 milyon ton ve 2022 yılında 99.6 milyon tondur. Dünya tavuk eti tüketiminde öne çıkan ülkeler aynı zamanda en fazla üretim yapan ülkelerdir. 2022 yılında ABD 17.7 milyon ton tüketim ile ilk sırada yer alırken, bu ülkeyi 14.4 milyon ton tavuk eti tüketimi ile Çin izlemiştir. Toplamda 10 milyon tona yaklaşan tüketimiyle AB ülkeleri üçüncü sırayı alırken, yine 10 milyon tonluk tüketimiyle Brezilya dördüncü sırayı almaktadır. Meksika 4.7 milyon ton, Rusya Federasyonu 4.6 milyon tonluk tüketimiyle öne çıkan ülkelerdir. 2022 yılında Türkiye ise 1.8 milyon tonluk toplam tüketimiyle dünyada 13. sırada yer bulmuştur (URL 6).

Dünya kişi başı kanatlı eti tüketiminde ilk sırada İsrail yer almaktadır (2023). İsrail'de kişi başı kanatlı eti tüketimi 65.9 kg/yıldır. Bu ülkeyi 50.9 kg ile ABD izlemektedir. Üçüncü sırayı 50.5 kg ile Malezya almaktadır. Diğer bazı ülkelerin tüketimlerini sıralayacak olursak; Peru (48,1 kg), Avustralya (44.8 kg), Brezilya (40.6 kg), Yeni Zelanda (40.2 kg), Arjantin (38.2 kg), Şili (37.9 kg), Kanada (36.4 kg), Güney Afrika Cumhuriyeti (34.7 kg), Suudi Arabistan (34.7 kg), Kolombiya (33.3 kg), Rusya Federasyonu (31.2 kg), Meksika (30.9 kg), Birleşik Krallık (30.5 kg), İran (24.1 kg), Ukrayna (24.1 kg) ve Türkiye (24.1 kg). OECD ülkeleri kişi başı kanatlı eti tüketimi 32.1 kg, BRICS ülkeleri kişi başı kanatlı et tüketimi 11.9 kg ve Dünya ortalaması ise 14.9 kg'dır (Gülaç, 2023: 27).

Türkiye’de kişi başı kanatlı et tüketimi Dünya ortalaması ve BRICS ülkeleri ortalamasından miktar olarak daha fazladır.

Dünya Kanatlı Eti Ticareti

İhracat ve İthalat

Dünya kanatlı eti ihracatı 2000 yılında 7.9 milyon ton iken, bu rakam 2010 yılında yaklaşık 12.8 milyon tona, 2015 yılında da 14 milyon tona ulaşmıştır. 2017-2020 döneminde 15 milyon tonu bir miktar aşarken 2021 yılında hemen hemen 16 milyon tona ulaşmıştır. 2022 yılında da 16.3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı dünya kanatlı eti ihracatının %94’ünü tavuk eti, geri kalanını ise başta hindi eti olmak üzere ördek, kaz ve beç tavuğu eti teşkil etmektedir. 2022 yılı tavuk eti ihracatının parasal karşılığı 34.6 milyar ABD \$’dır. En fazla tavuk eti ihracatında bulunan ülkeler ise Brezilya (4.4 milyon ton), ABD (3.3 milyon ton), AB ülkeleri (1.7 milyon ton), Tayland (1 milyon ton), Türkiye (646 bin ton) ve Çin (532 bin ton)’dir (URL 6).

Dünya kanatlı eti ithalatı 2000 yılında 6.9 milyon ton iken, bu rakam 2010 yılında yaklaşık 11.5 milyon tona, 2015 yılında da 12.3 milyon tona ulaşmıştır. 2016-2018 döneminde 13 milyon tonu bir miktar aşarken 2019 ve 2020 yıllarında da 14 milyon tonu bir miktar aşmıştır. Dünya kanatlı eti ithalatı 2021 yılında 15.6 milyon tona ulaşmıştır. 2022 yılında da küçük bir gerileme ile 15.3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı dünya kanatlı eti ithalatının %93.5’ini tavuk eti, geri kalanını ise başta hindi eti olmak üzere ördek eti, kaz ve beç tavuğu eti teşkil etmektedir. 2022 yılı tavuk eti ithalatının parasal karşılığı yaklaşık 35 milyar ABD \$’dır. En fazla tavuk eti ithalatında bulunan ülkeler ise Japonya (1.1 milyon ton), Meksika (915 bin ton), Birleşik Krallık (903 bin ton), AB ülkeleri (703 bin ton), Çin (633 bin ton), Suudi Arabistan (594 bin ton), Filipinler (496 bin ton) ve Irak (486 bin ton)’tır (URL 6).

SEKTÖRDE YAŞANAN SORUNLAR

Sektörde yaşanan sorunları sıralayacak olursak;

1. Sektörün en önemli yem hammaddeleri olan mısır ve soya fasulyesi temininde ithalat bağımlılığı sektörün girdi maliyetlerini artırmaktadır. Ülkemizin soya fasulyesi tedarikinde ithalat bağımlılığı %90’ın üzerinde iken, mısırdaki bu oran %15 civarındadır. Bu ürünlerin üretiminin artırılmasına yönelik verilen desteklerde beklenen etkiyi sağlamamaktadır. Ülkemizde yem hammaddeleri üretimi maliyetinin yüksek olması ve yem hammaddeleri bakımından dışarıya bağımlılık sektörün sorunları arasında yer almakta olup, bu durum sektör ürünleri maliyetlerine yansımaktadır.
2. Sektör damızlık materyal temininde ithalata bağımlıdır. Yumurta tavukçuluğunun %90’a yakını, et tavukçuluğunda da tamamı dömlü yumurta veya civciv olmak üzere yurt dışından ithal edilmektedir. Damızlık ithalatı yapılan ülkelerde hastalık ortaya çıkması veya ithalatı engelleyici bir kriz yaşanması halinde sektörde üretim sorunları yaşanabilmektedir. Kanatlı hayvancılık sektöründe damızlık materyal üretimi ve araştırmaları yapmanın maliyeti oldukça fazladır. Ayrıca nitelikli eleman ve uzmanların yetersizliği de damızlık üretimi ve geliştirilmesi açısından bir handikaptır. Bu durum kamu ve özel sektörün yatırımlarını olumsuz yönde etkilemektedir (TAGEM, 2018: 51). Üretimde kullanılan kanatlı hayvan materyali az sayıda firmada olduğu için gelecekte bu firmalarda ortaya çıkabilecek problemler, sektör ithalatını ve dolayısıyla üretimini olumsuz yönde etkileyecektir.
3. Kanatlı eti sektörünün önde gelen ihracat pazarları gözden geçirildiğinde başta komşu ülkeler olmak üzere Afrika ülkeleri, Türk Cumhuriyetleri ve Çin’dir. Bu coğrafyalarda yaşanacak politik bir kriz, çatışma ya da kuş gribi gibi salgın hastalıklar önemli ölçüde pazar kayıplarına yol açabilecektir. Pazar çeşitlendirmesinin sağlanabilmesi ve o pazarlarda rekabetin artırılabilmesi adına ihracat desteklerinin bu sektör adına önde gelen ülkeler seviyesine çekilmesi gerekmektedir.
4. Ülkemizde kişi başı kanatlı eti tüketimi 2023 yılında 24.1 kg’a ulaşmasına rağmen henüz ABD, Kanada, Brezilya, Birleşik Krallık, Rusya Federasyonu, Avustralya ve Güney Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerin gerisindedir. Etlik piliçlere yedirilen yemlere GDO’lu yem ve hormon katıldığına ilişkin söylemler hem sektör işletmelerinin iç pazarının daralmasına hem de kişi başı kanatlı eti tüketiminin istenilen seviyeye ulaşmasını engellemektedir.
5. Ülkemizde etlik piliç ve yumurtacı tavuk sayıları dikkate alındığında her yıl yaklaşık 5.5 milyon ton kanatlı hayvan gübresi elde edilmektedir. Bu gübreler uygun koşullarda işlenmediğinde çevre kirliliği ve sağlık açısından riskler oluşturmaktadır (TAGEM, 2018: 52).
6. Rekabet edilen ülkelerin ithalatçı ülkelerle yaptıkları ikili anlaşmalar sonucu sağladıkları avantajlar nedeni ile bu ülkelerle rekabette zayıflık yaşanması sorunlar arasında (TOBB, 2024: 93) sıralanabilir.

7. Türkiye'nin göçmen kuşların göç yolları üzerinde bulunması sebebi ile kuş gribi ve benzeri hastalıkların ülkemize taşınma olasılığının yüksek olması büyük bir risk oluşturmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde faaliyet göstermekte olan kanatlı eti ve ürünleri sanayii işletmeleri hem dikey tarzda entegrasyonunu tamamlamış (%95) hem de damızlık üretiminden pazarlama aşamasına kadar tüm aşamaları kapsayacak şekilde büyük ölçüde yapılanmasını tamamlamıştır. Entegre işletmelerin sahip olduğu tesislerin birçoğu, batılı ülkelere göre daha ileri teknolojinin kullanıldığı tesisler olma özelliğini göstermektedir. Üretim; entegre firmalarda "Gıda Güvenliği" ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Sektörde entegre firmalar; damızlık, kuluçkahane, yem fabrikası, kesimhane, işleme ve pazarlama tesis ve ünitelerine sahiptirler. Sözleşmeli üretim modeli başarıyla uygulamaktadır. Bu çerçevede, faaliyet gösterdikleri yörede mevcut çiftliklerin tamamına yakınına üretim zincirine katmışlardır. Bu da, üretim zincirindeki bileşenlerin tümünün entegrasyonlar tarafından denetlenir hale gelmesine imkan tanımıştır.

Sektör, piliç eti tüketimini artırabilmek için hem ülkemizin her yöresinde dağıtım ağı geliştirmiş, hem de ürün çeşitlendirmesine giderek tüketicilerin her türlü damak zevkini karşılamayı amaçlamıştır. Sektörün alt yapısı ve üretimde gösterdiği yüksek standartlar dikkate alındığında kanatlı eti ve ürünleri sanayiinin yakın bir gelecekte daha da güçleneceği açıktır.

Ülkemizin kanatlı eti ve ürünleri üretiminde istikrarlı bir büyüme yakalayabilmesi için ihracatta yeni pazarlara girilmesi bir zorunluluktur ve bu konuda girişimler sürdürülmektedir. Türkiye, çevre ülkeler içerisinde Rusya Federasyonu'nun ardından ikinci büyük üretici ve aynı zamanda da en büyük ihracatçı bir ülkedir.

Sektörde yaşanan sorunların çözümüne yönelik olarak getirilen öneriler şunlardır:

1. Ülkemizde, dünya piyasası ile iç piyasadaki yem fiyat dengesini sağlama adına yem borsasının kurulması, sektörün rekabet gücünü olumlu yönde etkileyecektir.
2. Aşı, ilaç ve yem katkı maddelerinin üretiminde kullanılan hammaddelerin çok büyük bir bölümü yurt dışından ithal edilmektedir. Ülkemizde üretimlerini teşvik edecek politikaların hayata geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.
3. Damızlık ihtiyacının tamamen yurt içi üretimden karşılanmasını sağlayacak damızlık işletmeleri yatırımları teşvik edilmelidir.
4. Türkiye'nin coğrafi konumundan faydalanıp ihraç pazarlarının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Yeni ihraç pazarlarında soğuk zincirinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere etkili politikaların oluşturulması gerekmektedir.
5. Kanatlı hayvan yetiştiriciliğinden kaynaklanan gübrelerin çevre kirlenmesi ve toprak asitlenmesine yol açmaması için kanatlı gübresinden enerji üretimi ya da gübre olarak kullanımı konularında teşvikler getirilmelidir. Fermantasyon yoluyla olgunlaştırılarak organik gübre haline getirilmesi çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır.
6. Türkiye'de halen modern teknolojiye sahip birçok entegre işletmede gerek rendering sistemleri gerekse atık su arıtma tesisleri bulunmakta ve bir bölümünde de bu yönde çalışmalar sürmektedir. Çevre sağlığının korunması amacıyla atık su arıtma tesisine sahip olmayan işletmelerin mevzuat hükümleri doğrultusunda hızla arıtma sistemlerini kurmaları bir zorunluluktur (DPT, 2001: 63).
7. Sektörde faaliyet gösteren entegre firmaların bir kısmında AR-GE birimleri mevcut olmakla beraber bunların çoğu yeni ürün geliştirme, iyileştirme ve kalite kontrol üzerinde faaliyet göstermektedir (TOBB, 2024: 91). Sektöre yönelik Ar-Ge teşviklerinin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği (BESD-BİR). (2013). Piliç eti sektör raporu (üretim, tüketim, dış ticaret, sorunlar, görüşler).

<https://besd-bir.org/assets/uploaded/BESD-BIR-Pilic-Eti-Sektor-Raporu-2013.pdf>

Erişim Tarihi: 04.08.2024

Bojnec, S. & Ferto, I. (2014). Export competitiveness of dairy products on global markets: The case of the European Union countries. *Journal Dairy Science*, 97(10): 6151-6163. <http://dx.doi.org/10.3168/jds.2013-7711>.

Çınar, H.; Demir, A., Top, B. & van Horne, P. (2007). Türkiye kanatlı eti alt sektör analizi (Çalışma Raporu).

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/2006-2011%20Yay%C4%B1n%20Ar%C5%9Fivi/Yay%C4%B1nNo165.pdf>. Erişim Tarihi:04.11.2024

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1991). Kümes hayvanları eti özel ihtisas komisyonu raporu.

<https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Kumes-Hayvanlari-Eti-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf>. Erişim Tarihi: 02.08.2024

DPT. (2001). Gıda sanayii özel ihtisas komisyonu raporu. Kanatlı etleri ve yumurta ürünleri sanayii alt komisyon raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Gida-Sanayi-OIK-Raporu-Kanatli-Etleri-ve-Yumurta-Urunleri-Sanayii.pdf>. Erişim Tarihi:02.08.2024

DPT. (2007). Hayvancılık özel ihtisas komisyonu raporu. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dokuzuncu-Kalkinma-Plani-Hayvancilik-OIK.pdf>. Erişim Tarihi: 04.11.2024

Eşidir, A. & Pirim, L. (2012). Kanatlı hayvancılık sektör raporu. https://fka.gov.tr/sharepoint/userfiles/Icerik_Dosya_Ekleri/FKA_ARASTIRMA_RAPORLARI/KANATLI%20HA YVANCILIK%20SEKT%C3%96R%20RAPORU.pdf. Erişim Tarihi: 02.08.2024

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2016). Beyaz et sektörü dış pazar çalışması. GTHB Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Temmuz 2016.

Gülaç, Z.N. (2023). Durum ve tahmin, kümes hayvancılığı 2023. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE). TEPGE Yayın No:381, Ankara.

Gülaç, Z.N. (2024). Kümes hayvancılığı durum tahmin raporu 2024. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE). TEPGE Yayın No: 402, Ankara.

Keskin, B. & Demirbas, N. (2012) Türkiye’de kanatlı eti sektöründe ortaya çıkan gelişmeler: Sorunlar ve öneriler. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 26 (1):117-130.

OECD/FAO (2023). OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032. OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/08801ab7-en>.

Sarıca, D. (2023). Competitiveness and self-sufficiency of the Turkish broiler sector: A comparative analysis with selected countries. Çukurova J. Agric. Food Sci, 38(2):217-226. doi: 10.36846/CJAFS.2023.112

TAGEM. (2018). Kanatlı hayvancılık sektör politika belgesi (2018-2022). Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü (TAGEM), Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.

Ticaret Bakanlığı. (2023). Kanatlı eti ve ürünler sektör raporu. <https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Kanatli%C4%B1%20Eti.pdf>. Erişim Tarihi: 01.08.2024

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB). (2024). Türkiye gıda sektör derleme raporu.

<https://www.tobb.org.tr/Documents/yayinlar/2024/T%C3%BCrkiyeG%C4%B1daSekt%C3%B6rDerlemeRaporu.pdf>. Erişim Tarihi: 01.08.2024

United States Department of Agriculture (USDA). (2022). Livestock and poultry: World markets and trade. Record Brazil meat export in 2023, October 12, 2022.

USDA. (2023a). Livestock and poultry: World markets and trade. EU share of pork, beef, and chicken global export continues decline, October 12, 2023.

USDA. (2023b). Turkey poultry and products annual 2021, Date: August 31, 2021. Gain report number: TU2023-0028

USDA. (2023c). Turkey poultry and products semiannual 2023, Date: September 29, 2023. Gain report number: TU2023-0028

Valdes, C.; Hallahan, C. & Harvey, D. (2015). Brazil’s broiler industry: Increasing efficiency and trade. International Food and Agribusiness Management Review, (18); 263-275.

Yıldız, T. (2016). Tavukçuluk sektör analizi (2. Basım). Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı Yayını. Ankara.

Yararlanılan İnternet Sayfaları

URL 1: Türkiye İstatistik Kurumu

<https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaSurumListeAction.do?turId=1&turAdi=%201.%20Faaliyet%20S%C4%B1n%C4%B1flamalar%C4%B1&guncel=Y>. Erişim Tarihi: 16.03.2025

URL 2: Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği

<https://besd-bir.org/tr/retim>. Erişim Tarihi: 04.11.2024

URL 3: Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda Kontrol ve Genel Müdürlüğü

<https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Hayvancilik/Kanatli-Yetistiriciligi>

Erişim Tarihi: 04.11.2024

URL 4: Türkiye İstatistik Kurumu

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1>

Erişim Tarihi:18.01.2025

URL 5: Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçıları Birliği Derneği

<https://besd-bir.org/assets/uploaded/Tr-kanatli-eti-ihracati3.pdf>

Erişim Tarihi: 04.11.2024

URL 6: Food And Agriculture Organization of The United Nations (FAO), FAOSTAT:

<https://www.fao.org/faostat/en/#home>;

Erişim Tarihi: 06.08.2024